

AZ ELSŐ MAGYAR REGÉNY KÁLVINRÓL

Tóth-Máthé Miklós író, protestáns prédikátorok leszármazottja, a reformáció 500. évfordulójára megírta Kálvin Jánosról az első magyar regényt, aminthogy írt már Méliusz Juhász Péterről, Károli Gáspárról, Szenczi Molnár Albeiről és Ráday Pálról is. A könyvben Kálvin az élettörténetét írja hittársa, Theodore de Béze, a genfi Akadémia rektorának biztatására. Sorról sorra idézi fel útját a franciaországi Noyon városától, ahol 1509-ben születet, gyermekkorát, majd a párizsi teológiai éveket, az orleansi egyetemen a jog és a görög nyelv tanulmányozását, a jogi diploma megszerzését, az 1533-ban a reformáció hívei előtt megtartott beszédét, amely miatt menekülésre kényszerülve Navarrai Margit udvarában talált menedéket, a Christianae Religionis Institutio megírását és kiadását, a letelepedést Genf városában, küzdelmeit 1564-ig, az utolsó órákig. Kálvin életének egyik drámai szakasza volt a spanyol orvos és teológus, a Szentháromságot tagadó, eretnek, francia nevén Michel Servet genfi pere és elítélése. Ezt közöljük a regényből. (Szakonyi Károly)

TÓTH-MÁTHÉ MIKLÓS

Számadással Istennek tartozom

(Részlet a Kálvin Jánosról szóló regényből)

Nem tehettem mást, Uram, mint szóltam Perrinnek, és általa a kistanácsnak Servet állítólagos genfi tartózkodásáról. Kértem, hogy addig ne tegyenek semmit, amíg nyilvánosan nem mutatkozik. Akár úgy is, hogy megjelenik a Szent Péter-templomban egyik prédikációmát meghallgatni. Mivel meggyőződésem – hiszen levelek által ismertem őt –, hogy velem szeretne találkozni, és ezért még a rá váró veszélyt is képes semmibe venni.

Perrinnek megígérték, ha kelletlenül is, hogy figyelni fognak, és amennyiben Servet feltűnik a városban, letartóztatják. Nyilván ebben az is benne volt, hátha csak „vakláрма” az egész, és akkor megint gúnyolódhatnak rajtam. No, ez a Calvin ismét fantomokkal álmódott, és közülük az egyiket Servetnek nézte.

Ezért ugyancsak meglephette őket, amikor kiderült, hogy az a „fantom” nagyon is valóságos. A következő vasárnap Michel Servet valóban bejött a Szent Péter-templomba, beült egy hátsó padba, és meghallgatta a prédikációmát.

Ahogy az istentisztelet véget ért, és Servet kilépett a templomból, már várta őt de Trie, a kistanács két tagja és három poroszló. Nem próbált ellenállni, mosolyogva előre nyújtotta a kezét, és hagyta, hogy rátegyék a bilincset. Utána átkísérték a templomhoz közeli régi fogházba. Azonban a genfi alaptörvények szerint, ha valaki ellen vádat emelnek, akkor szükséges ahhoz egy vádló is, akit éppen úgy letartóztatnak. Amennyiben a vád nem igazolódik be, rajta foganatosítják azt a büntetést, amelyet a megvádoltra róttak volna ki. Másnap Perrin behívatott ebben az ügyben a hivatalába.

– A kistanács úgy döntött – közölte velem –, a törvényszéki bíró és az ügyész egyetértésével, hogy a titkárod, Nicolas de la Fontaine legyen a fővádló. Ő kerüljön be Servet mellé a fogházba,

mert neked éppen elég tennivalód lesz a per folyamán. Mivel Servet súlyos bűne eretnekség, mely leginkább az egyházakat érinti, többet is, nem csak a reformáltat, még akkor is, ha az ítéletet a világi bíróság hozza. Ez a testület azonban a mi városunkban sem nélkülözheti a konzisztórium együttműködését. Különösen nehézé teszi ennek a pernek a kimenetelét az a tény is, hogy Vienneben már máglyára ítélték ugyanezért Servetet.

– Tehát már erről is tudtok?

– Természetesen igen, de ez az itteni bíróságot nem befolyásolhatja. Arra kérünk hát, Jean, hogy foglalj pontokba Servet eretnek nézeteit. Ő pedig lehetőséget kap azok megcáfolására. Később majd úgyis Yves Jouvet veszi át a törvényes vádló szerepét, de te akkor is megmaradsz teológiai szakértőnek.

– Rendben van – egyeztem bele –, de javasolnék valamit, amit már a konzisztóriumban is megtárgyaltunk.

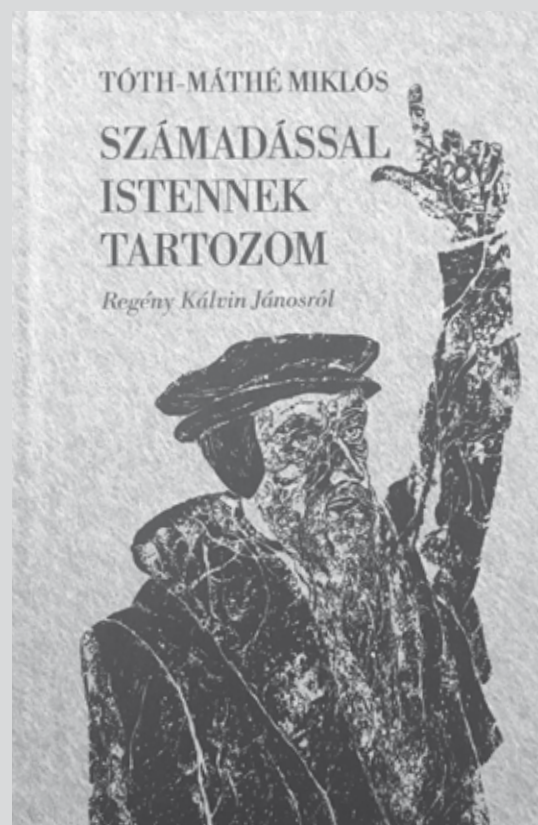
– Mi lenne az?

– Szívesebben vennénk, ha ez a per nem a bíróság egyik termében zajlana le, hanem a Magdolna-templomban, a gyülekezet előtt. Talán tanulságos lehetne a hívek számára is.

– A templomi helyszínt felajánlottuk Servetnek – mondta Perrin –, de elzárkózott tőle. Nem lesz bolond, jelentette ki, hogy az általad elbűvölt reformáltak előtt próbálja az igazát védeni. Maradjunk meg hát, Jean, a törvényszéki körülmények mellett!

– Megmaradtunk, és így a genfi bíróság nagytermében kezdődött el a per, zsúfolásig megtöltve hallgatósággal. Összetételében meglehetősen vegyesen voltak ott reformáltak, pápisták, libertinusok, anabaptisták, de olyanok is, akik sehová sem tartoztak, csak a kíváncsiság hozta oda őket.

Alig sikerült prédikátortársaimmal átfurakodnunk a tömegben, hogy elérjük a számunkra

fenntartott székeket. Éppen csak leültünk, amikor a bírói pulpitushoz közeli ajtón két foglár már kísérté is be Servetet a titkárom társaságában. „Szegény Nicolas – jutott eszembe –, alig egy esztendeje áll a szolgálatomban, és máris bezárják ezért.”

Amikor leültek a vádlottak padjára, arra gondoltam, hogy testi valójában most látom először Servetet. Eddig erre nem adódott alkalom. Termetre olyan lehetett, mint én. Eredetileg barna, inkább már őszes haj keretezte fejét, lecsüngő bajuszt, hegyes kis szakállt viselt. Ültében is kihúzta magát, fejét felszelve, mintha így akarná kissé magasabb-

nak mutatni az alakját. Neki is ilyesféle gondolatai lehettek velem kapcsolatban, mert erősen nézett. Biccentettem felé, és ő is ezt tette irányomba.

Bejött Roger Rigot bíró, Yves Jouvet főügyész, és más tagjai a törvénykező testületnek. Megérkezett Ami Perrin is, de tőlük távolabb ült le. Mintha jelezni akarta volna, hogy ő itt elfogulatlan megfigyelőként lesz jelen. A bíró megnyitotta a tárgyalást Michel Servet ügyében. Alig fejezte be néhány mondatos bevezetőjét, a vádlott máris szólásra jelentkezett.

– Tessék – intett neki Roger Rigot –, de csak ha valami fontosat akar közölni velünk.

– Számomra fontosat – állt fel Servet –, mert megalázónak tartom, hogy fővádlóként nem Jean Calvint csukták be velem együtt, csak a titkárárt. Intelligens fiatalember, kellemes modorú, de vele csupán a börtönkosztról tudok beszélgetni. Ebből arra következtetek, hogy Calvin úr meghátrált egy négyszemközti hitvitától, amelyet a börtönben nyugodtan lefolytathattunk volna.

– Érdekes felvetés – mondta Roger Rigot –, és mit gondolsz Servet úr, ebben a szűk körű vitában, ki lett volna a bíró?

– Isten – vágta rá Servet –, de megnyugodhat uram, ebben a perben is ő bíraskodik majd ügyemben.

– Akkor nincs semmi baj – mondta a bíró –, mert nyilván Calvin úr is benne bíz, amikor kész itt vitába szállni önrel. A tömlöcbeli állapotok pedig maradnak. Egyébként mi is feltételezhetnénk, hogy ön meg a nyilvánosságtól tart Calvin úrral véleményét cserélni.

– Hogy képzeled?! – emelte meg a hangját Servet. – Vele én bárhol, bármikor! Nekem ő még egy sodródó falevélnél is könnyebb ellenfél.

Elkezdődött hát, Istenem, Michel Servet pere Genfben, amely kisebb-nagyobb megszakításokkal két és fél hónapig tartott. Beszámolómban csak azokat az eseményeket emelem ki, amelyeket lényegesnek tekintettem. Már csak azért is, mivel erről a perről nem sokkal lezárása után sokan, sokféleképpen beszéltek, írtak, és nem kell ahhoz jósnak lennem, hogy teszik ezt még a távoli jövőben is. Azonban ez a vallomásom kizárólag neked szól, Uram, ezért még a magam hibáit sem elhallgatva nem kerülhetem meg az igazságot.

Eleinte nyugodtan, csaknem udvariasan válaszolgtattam Servet a kérdéseimre, amelyeket harmincnégy pontban rendszereztem. A levele-

zésünkben ezeket már mind megvitattuk. Belőlük választottam ki olyanokat, amiket a törvénykezők és a nyilvánosság számára fontosnak gondoltam.

Servet meglepett azzal is, hogy nem tagadta könyveit, főleg a legutóbbi *Christianismi restitutio* szerzőségét. Erről a művéről még azt is elismerte, hogy az én Institutióm ellenpárjának szánta. Elfogadta azt is, ha néhányszor bibliai szövegek téves értelmezésére hívtam fel a figyelmét. Mint mondta, számára sincs szentebb forrás a Bibliánál, és ha néhol tévedett, azt belátja.

– Calvin úr – szólt közbe egy idő után Roger Rigot –, úgy érzem magam, mintha ókeresztény bibliamagyarázatot hallgatnék. Azért odáig nem menjünk már vissza, hanem térjen a tárgyra, mivel ez egy tárgyalás. Mégpedig egy olyan vádlott ügyében, akit már egyszer főbenjáró eretnokség vétségében Vienne-ben halálra ítélték. Egyébként már irtunk az ottani törvényszékeknek, és elkértük tőlük a vádiratot.

– Értem, tisztelt bíró úr – jelentettem ki –, de most Genfben vizsgáljuk Michel Servet tevékenységét. Mit kíván akkor tőlem?

– Azt, amivel, mint fővádló, ön is tisztában van – mondta Roger Rigot –, hogy miben nyilvánul meg leginkább Servet úr és könyveiben leírt nézeteinek eretnoksége?

– Több ilyen is van – néztem Servetre –, és sort kerítettem volna ezekre is. A legsúlyosabb kétségtelenül a Szentháromság következetes tagadása. Ami azért is érthetetlen, mert a hármasság fogalmát már Krisztus után 325-ben elfogadták a nikaiai zsinaton. Azóta ez vitathatatlan alappillére a nyugati kereszténységnek.

– De a Bibliából ez nem bizonyítható! – ugrott fel Servet. – Azt miért nem teszed hozzá?

– Azért, mert nem igaz – válaszoltam higgadtan. – Emlékezz, hány levelemben igyekeztem meggyőzni erről! Téged azonban egyszerűen nem lehetett. Ki vagy te, hogy kétségbe vonod a nikaiai zsinat döntését?

– Azok is csak emberek voltak – legyintett Servet –, nekem ne hivatkozz rájuk! Hány örökbecsű tanorok már el azóta a hirdetőivel együtt. Mi a bűnöm? Talán az, hogy mertem a számomra elfogadhatatlan három Isten fogalmát kétségbe vonni? Neked éppen az a bajod, Jean Calvin, hogy az innen-onnan beszajkózott dogmák, miként a páncél tapadnak rád, és elfedik a gondolataidat is.

– És rád meg mi tapadt, Michel Servet? Egyetlen felekezetben sem tudtál magadnak helyet találni. Abban tetszelegsz talán, hogy válszalapító vagy? Vigyázz, mert ezzel már sokan próbálkoztak előtted is!

– Ez rágalom, Jean Calvin! De megszoktam már tőled. A leveleiddel is igyekeztél valótlannak állítani minden meglátásomat, melyek nem egyeztek a felfogásoddal. Most is erre törekszel. Figyelmen kívül hagyod, hogy nem az orvossal, hanem a teológussal állsz szemben. Hidd el, hogy legalább úgy ismerem a Bibliát, mint te!

– Ha úgy ismeréd, Servet hittudós úr, akkor nem ülnél ott a vádlottak padján. Bizony, inkább egy orvossal állok szemben, mely foglalkozás

Kálvin Servetnél a börtönben, részlet, Theodor Pixis képből

sokak szerint jól művelted. Kár, hogy éppen magadat nem tudtad kigyógyítani az istenkáromlásig merészkedő tévképzeteidből.

– Bíró úr – fordult Roger Rigot felé Servet –, kérem jegyzőkönyvbe venni Jean Calvin szavait. Azzal, hogy orvosi mivoltomra hivatkoztam, kétségbe vontam hozzá méltó vitapartnerségemet a hit dolgaiban. Holott ő sem más, mint egy elvetélt jogász, aki az én teológiai tudásomat meg sem közelíti. Tudod, mi vagy te, Jean Calvin? Egy nagy senki, aki igyekszel valakinek erőltetni magad, most meg különösen, hogy módodban áll felettem ítélni.

Moraj futott végig a termen. Berthelier, Nitzen és libertinus társaik nevettek, a híveim közül valaki ezt kiáltotta: – Pimaszság! Ha a mi Calvinunk egy nagy senki, akkor te nem is látszol.

– Elég legyen! – rázta meg az asztalán lévő csengőt Roger Rigot. – A tárgyalást mára berekesztem. Akkor folytatjuk, ha megkaptuk Vienneből is a kért iratokat. Távozzanak!

*

A tárgyalás több mint két hét múltán folytatódott, de Servet azért addig is hallgott magáról. Beadvánnyal fordult a tanácshoz a szörnyű börtönállapotok miatt, ahol a koszt ehetetlen, a férgek ellepik a testét, és a ruhája már szétszakadóban. Ingben, nadrágban kénytelen bent tartózkodni, és kéri, hogy legalább egy váltás fehérneműt meg egy öltönyt küldjenek neki. A tanács teljesítette a kívánságát. Nem sokkal ezután Nicolas titkáromat kiengedték, elegendőnek találván törvényszerinti benn létét.

– Nem bírtam volna tovább, mester – panaszkolta Nicolas –, hiszen állandóan csak önt szidta. A beadványát is, amelyet felolvasott nekem, azzal fejezte be, hogy Calvin nyilván azt szeretné, ha elevenen rohadt el a tömlöcben.

– Érthető az elkeseredése, Nicolas, de annyira azért mégsem, hogy ez a helyzet, amelybe került, okulásául szolgáljon.

– Ez valóban így van – helyeselt a titkárom –, mert még engem is meg akart győzni az igazáról. Idézeteket citált a műveiből, és azt hangoztatta, hogy a mesternek kellene a vádlottak padján ülnie, és nem neki.

Ezt különben elmondta az újra beindult tárgyaláson is, ahol már az új ruhájában jelent meg. Azzal állt elő, hogy mindazokat a vétkeket, amelyeket neki tulajdonítanak szóban vagy írásban, Jean Calvin sugalmazására követte el.

– Ne csodálkozzanak ezen, uraim – indokolta állítását –, mert ő hasonló a bibliabeli Simon

Kálvin a genfi tanács ülésén, részlet, Theodor Pixis

mágushoz, és delejes erővel bír! Távolról is képes megbüvölni, akár levelek által is. Már egészen fiatalon kiszemelt magának, és azóta is a veszemre tör. És most érkezett el az ő ideje, hogy a Sátán segítségével elérje célját. Higgyék el, nem a képzeletem szüleménye mindez. Mint orvos is találkoztam már olyan emberekkel, akik hipnotizálásra képesek. Ártatlanul vagyok itt, Calvin helyét foglalom el, mert neki kellene a vádlottak padján ülnie a legsúlyosabb büntetésre várva. A vagyonát pedig nekem ítélni a meghurcoltatásomért.

Elégedettség tükröződött az arcán, amikor leült. Mint aki jól megmondta a magát. Magabiztossága csak fokozódott, amikor a libertinusok felől kiáltás hallatszott: „Úgy van! Pereljék csak be Calvin mágust is! Mit tud felhozni a menségére?”

Felálltam, velem együtt a tisztársaim is. Elindultunk kifelé.

– Várjanak, uraim! – szólt utánunk Rigot bíró. – Önnek, Jean Calvin, különben is mondanivalóm lenne.

Visszamentünk hát, és ismét elfoglaltuk helyünket.

– Előbb azonban – folytatta a bíró –, válaszolnom kell Servet úr felszólalására, amelyhez hasonlóra nem emlékszem bírói gyakorlatomból. A vádlottak védekezni szoktak a tárgyaláson, nem misztikus történetekkel szórakoztatni a jelenlévőket. Tekintsünk is el ettől, és térjünk vissza a valóságba! Ugyanis megkaptam a vienne-i törvényszéktől a vádiratot, és egyben kérésüket Servet úr kiadatására.

– Azt ne, csak azt ne! – kiáltotta kétségbeesetten Servet. – Nagyon kérem, hogy ne szolgáltassanak ki az inkvizíciónak!

– Miért ne? – kérdezte Roger Rigot. – Éppen az előbb fejtegette, hogy minden vétké, eretneksége Calvin úr lelkén szárad. Nem bízik benne, hogy ezzel beérné ott is?

– Nem bízom, bíró úr, nem bízom! Ítéljenek most már felettem Genfben!

– Ezt mi is így gondoltuk – mondta Rigot –, és nyugodjon meg, már el is ment Vienne-be a válaszuk, amelyben megtagadtuk a kiadatását! Hozzá tettük azonban azt is, hogy a reformált Genfben sem tűrjük el az istentagadást, az eretnokséget. Ezért az ön ügyében is ennek megfelelő ítéletet fogunk hozni.

– Nem bánom! Hozzanak csak! – kiabálta Servet. – De azoknak a szörnyetegeknek, akik már egyszer távollétemben megégették, ne lökjenek oda prédául!

– Azonkívül jó, ha tudja – nézte Servetet a bíró –, mielőtt a végső ítéletre kerül sor az ön esetében, ki kell kérnünk a reformált városok véleményét is. Mert azáltal, hogy tanait könyvekben is kinyomtatta, már túlnőtt Vienne-en vagy Genfen. Az egyetemes egyházat veszélyezteti. Tisztában van ezzel, Servet úr?

– Kezdetől tisztában vagyok – felelte Servet –, ha nem így lenne, magam hánytam volna szemétre a könyveimet.

– Jean Calvin – szólított meg ezután a bíró

–, mivel ön túlságosan érintett a perben, tovább nem lehet fővádló. De mint teológus szakértőre, ezután is számíthatunk önre. A vádat ettől kezdve hivatalosan is Yves Jovet képviseli. Remélem, ezzel a vádlott is egyetért, mivel a főügyész úr személyében nincs semmi mágikus, csupán mániákusan a törvényt képviseli.

*

Attól kezdve a tárgyalásokon én és prédikátortársaim már csak megfigyelőként vettünk részt. Talán, ha kétszer-háromszor szóltam hozzá teológus szakértőként, de nem jelentős kérdésekben. Servet legeretnekebb tanait már a vienne-i iratok is tartalmazták, ottani elítélése is ezekre épült. A Szentháromság tagadására, a gyermekkeresztség elvetésére és Krisztus örökkévalóságának megkérdőjelezésére.

A főügyész is ezekről faggatta, és Servet azzal utasította vissza, hogy ilyesmiről beszélni hitvitáknak lenne a feladata. Nem világi bíróságnak, mert itt csak profanizálják ezeket a kérdéseket.

– Téved, Servet úr – jelentette ki Yves Jovet –, mert az ön eretnek nézetei már kimentek a világba a könyvei által. Kötelességünk eldönteni, hogy milyen kárt okoztak ezek az emberek lelkében. Nekünk feladatunk éppen ennek a megítélése.

– Akkor ítéljék meg – mondta Servet –, de ne úgy, mint Vienne-ben!

– Csak úgy, mint Genfben – nézett rá a főügyész –, de azért jó, ha tudja, az Istent káromló eszmékkel mi sem vagyunk elnézőbbek.

A tárgyalások folytatódtak, de valójában nem vezettek sehová. Servet önmaga ügyvédjeként védekezett, és mint a börtönben a titkáromnak, a műveiből citálgatott. Míg azután a főügyész leállította.

– Minden másról van véleménye – szólt rá ingerülten –, csak éppen a legfőbb vádpontokat kerüli ki következetesen. Ragaszkodik-e a Szentháromságot tagadó elképzeléséhez, vagy nem?

– Az Isten a legfőbb lény, főügyész úr, aki megismerhetetlen. Az ember szinte semmit sem tudhat róla, csak amit kinyilatkoztat létéről. Ezt kétféleképpen nyilvánítja ki: Isten-igeként és Isten-lélekként. Ezek nem tekinthetők személyeknek, mert ezt a fogalmat nem használja a Szentírás...

– Nem válaszolt a kérdésemre – vágott közbe a főügyész –, amit megtehet egyetlen szóval. Igen, vagy nem?

– Ezt nem lehet egyetlen szóval elintézni – kezdte ismét Servet –, nekem is hosszú évekbe telt, amíg a könyveimben próbáltam kifejtetni...

– Ezek szerint – szólt bele ismét Yves Jovet – marad annál, amit kifejtett. Kár is erre az időt vesztegetni. Térjünk rá a következő vádpontokra!

Ez így ment tovább. Servet egyetlen eretneknek vélt tanítását sem vontta vissza, még a kevésbé jelentősebbek közül sem, a legeretnekebből, a Szentháromság tagadásáról nem is szólva. Számomra olyan volt ez az egész, mintha Servet nem is a vádlottak padján, hanem a katedrán ült volna. Előadást tartva igaznak vélt hitelveiről,

amelyekhez mindenkivel dacolva makacs következetességgel ragaszkodott.

Azután megérkeztek a reformált városok véleményét tartalmazó levelek is a genfi törvényszék-re. Bázalból, Bernből, Zürichből, Schaffhausenből és máshonnan, amelyek mindegyike elítélte Servet eretnokságát és a legsúlyosabb büntetésért kérték rá. Azt, hogy milyen, nem közölték, a genfi törvényszékre bízták. Rigot bíró lemásoltatta a leveleket, elküldte a konzisztóriumnak, és más meghatározó testületeknek Genfben. Úgy gondolta, hogy mielőtt Servet ítéletére sor kerül, legyen ismert más városok véleménye is.

Máig megóvtam ezeket a leveleket, Istenem, és bizonyára jól tettem a további események miatt is. Csak két levélből idézek, mivel a többiek is hasonlatosak ezekhez. A berniek ezt írták: „Kérjük a Mindenhatót, hogy titeket az okosság, a rendíthetetlen hit és erő lelkével ruházzon fel, hogy egyházatokat és a többi egyházat is ezen dögvészről megmentsetek.” A bázeli prédikátorok örömeiket nyilvánították ki, hogy Servet a genfi hatóság kezébe került: „Legyen is bennetek anynyi indulat Istentől kapott hatalmatoknál fogva, akként büntetni meg Servetet, hogy többé már Krisztus egyházát ne háborgassa!”

Természetesen konzisztóriumunk is beadta levélbeli véleményét a törvényszéknek, amely-

Szervét a máglyán, korabeli metszet

ben Servetre a legsúlyosabb büntetést kértük. Tekintettel arra, hogy istentagadó, eretneknézeteiből semmit sem vont vissza, sőt, azokat kérkedve inkább igaznak vélte.

Az ítéletet 1553. október 26-án délelőtt hirdette ki Roger Rigot bíró Servet jelenlétében, zárt ajtók mögött. A teremben a bíróságon kívül csak tanácsnokok voltak a kis- és nagytanácsból, köztük libertinusok is, Berthelie-vel az élen. Perrin polgármester betegségére hivatkozva távol maradt. Mi azonban, Genf reformált prédikátorai teljes létszámában jelen voltunk. Kiegészülve Farellel is, aki eljött Neuchâtelből erre az alkalomra. A városi bíróság épülete előtt meg szinte ellepték a teret az ítéletre várakozó genfi polgárok. Pontban tizenegy órakor állt fel Roger Rigot bíró felolvasnia Servet perében meghozott ítéletet.

– Mi, Genf városának törvényszéke az előttünk lefolytatott Michel Servet perében a vádlott által elmondottak alapján és az elibénk terjesztett vádiratokból a következőkről bizonyosodtunk meg. Először is arról, hogy nevezett személy minden figyelmeztetés és intés ellenére hamis és eretnek tanokat hirdetett. Nem csupán szóban, de könyveiben is a keresztény vallás legszentebb hitelvei ellen lázított. Ily módon Isten egyházában, a jámbor hívekben kétségeket ébresztve arra törekedett, hogy lelkükben is megrázkódtatást

szenvedjenek. Borzalmas és ragályos nézeteknek vált örökös szószólójává, és önhietségében nem szégyenlette önmagát felemelni az Isteni felség és Szentháromság bizonyossága ellen.

Mindezen és más igaz okok alapján, hogy Isten egyházát ezen szörnyű eretnekség terjesztőjétől megszabadítsuk, a következő határozatot hoztuk: Michel Servetet a Szentháromság Isten nevében arra ítéljük, hogy vitessék Champel mezejére és ott egy karóhoz kötözve könyvével együtt elevenen megégettessen. Így legyen vége életének, hogy például szolgáltassék mindazoknak, akik ilyen bűnöket akarnának elkövetni. Híven régi szokásunkhoz, döntésünket véglegesítve, pálcát török ezen megátalkodott eretnek, Michel Servet felett.

Az asztalról vékony pálcát emelt fel, körbe-mutatta, és lassan kettétörte.

– Irgalom! Kegyelem! – üvöltötte Servet, és indult volna a bíróhoz, de a mellette ülő két foglár megakadályozta. – Ezt nem lehet! Ez Isten ellen való véték! Megölettek pusztán azért, mert én másként imádom az Örökkévalót?

– Vigyék! – szolt Rigot bíró, mire a foglárak megragadták a foglyot, és vonszolták kifelé. Servet az ajtófélfába kapaszkodva még megállt, hátranézett Berthelie-k felé, majd ezt ordította: – Nem ezt ígértétek! Nem ezt! Verjen meg az Isten benneteket!

A foglárak kilökdösték, a teremben csend lett, olyan, mintha nem lenne bent senki.

*

Még ott helyben megírtunk egy beadványt a törvényszéknek, jeleztük benne, hogy nem a halálos ítélet ellen van kifogásunk, csak annak végrehajtásával. Kértük, hogy a máglyát bárd által való fejvesztésre változtassák át. Minden prédikátor társam aláírta velem együtt, és Farel is. Sajnos, hiába. Rigot bíró közölte velünk, hogy erre már nincs lehetőség. Az külön eljárást igényelne. Ezért az ítéletet másnap, az elhatározott módon hajtják végre.

Kijöttünk az épületből, az emberek nagy része már elment a térről, de egy kisebb csoport még ott várakozott. Berthelie, Proust, Rolland, Nitzen és más libertinusok.

– Elégedettek vagytok? Különösen te, Calvin! – kiáltott oda nekünk Berthelie.

Tovább akartunk menni, de Farel megállt és válaszolt.

– Akkor lennének elégedettek, ha Servettel együtt titeket is megégetnének!

– Hagyd, Farel bátyám, nem méltó hozzád! – szoltam rá.

– Na, arra várhattok! – kiáltotta Nitzen. – Előbb gyűjtjük meg a tüzet Jean Calvin alatt! Hamarosan beérheti még az áldozatát!

– Miről sziszegsz, te mérges kígyó? – dörgött ismét Farel. – Kinek az áldozata Servet? Calviné? A tiétek, alávaló népség! És ezt tudjuk mi is. Ha nem csaljátok ide Genfben, most nyugodtan borozhatna valahol.

– Ne rágalmazz, vén bajkeverő! – kiáltotta Berthelier. – Ezzel nem véded meg Calvinodat. Köztudott, hogy ő akarta Servet elveszejtését. Nemhiába, hogy Kain a ragadványneve.

– Menjünk, barátaim – szóltam indulattól remegő hangon –, nekünk ezekkel nincs beszél-nivalónk! Soha nem is volt!

Sietve igyekeztünk minél messzebb tőlük, és nem törődünk azzal, miket ordítanak még utánunk. Otthon lerogytam egy székre, és szerettem volna minden gondolatot kizavarni a fejemből. Idelette-em, mindig hiányoztál, amióta magamra hagytál, de akkor, ott, elviselhetetlenül. Iszonyúan egyedül voltam a történet nyomása alatt, és mellettem senki, hogy együtt érző szavaival, tekintetével kicsit enyhítse ezt.

Délután egy törvénytörő jött el hozzám. Kérte, hogy menjek be a fogházba, mert Michel Servet beszélni szeretne velem. Kívánsága felzaklatott, nem tudtam mire vélni. Talán azt hiszi, befolyással lehetek a bíróságra, és megmenthetem az életét?

Amikor beléptem a fogházba, a beszélgetőszobába irányított a főfoglár. Középen hosszabb faasztal, két végénél nehezen mozdítható, súlyos faszékekkel. Néhány darab ezekből a fal mellett is sorakozott. Kis ablakok vasrácsokkal védve. Leültem az asztal egyik végénél álló székre. A főfoglár magamra hagyott. „Istenem – sóhajtottam fel hozzád –, erősíts lélekben ehhez a találkozáshoz!”

Servetet bilincsel a kezén kísérte be egy foglár. A velem szemközt lévő székre ültette le a foglyot. Servet rám nézett, majd fejével őrzője felé intett.

– Foglár úr – vettem a néma jelbeszédet –, megkérhetném, hogy hagyjon magunkra bennünket?

– Csak saját felelősségére, prédikátor úr, és nem hosszú időre.

– Rendben van – egyeztem bele, mire a foglár sapkájához emelve kezét, eltávozott.

– Neked még tiszteletet is – szólalt meg Servet –, de hát ez így van rendjén. Most már nagy különbség van kettőnk között. Meglepődöttél azon, hogy találkozni akartam veled?

– Bevallom, igen. Ha netán az készített erre, hogy nekem esetleg lehetőségem lenne...

– Ne folytasd – szólt közbe Servet –, csak halálraítélt vagyok, de naiv nem! Eszembe sem jutott, hogy éppen téged kérjelek erre. Ha még tudnál, sem segíthetnél. Azt veszélyeztetnéd, amit már sikerült itt elérned Genfben.

– Ez igaz. Akkor mégis mi volt a célod ezzel a találkozással?

– Először is, Jean Calvin, bocsánatot kért mindazért, amit ellened elkövettem. Nem csupán a leveleimben előforduló sűrű szitkozódásaimért, az Institutiód összefirkált, rajzolt példányáért, de még azokért a gondolataimért is, amelyekben a veszedet kívántam.

– Ezt megtette a tárgyaláson is. Nem gondolatban, de nagyon is valóságosan. Még nyomorúságos vagyonomat is követelted.

– Az más – mondta Servet –, ott én védekezésre kényszerültem. És ha az ember az életét akarja menteni, megpróbálkozik mindennel. Ezt azért tudomásul kell venned utólag is.

– Jól van, ettől akkor eltekinthetünk. De én azért ezt is megbocsátom neked, és mindazt, amiért előzőleg is erre kértél. Viszonzásul én is kérem a bocsánatodat, mert a leveleidet kiadtam a kezemből, de főleg azért, hogy sokszor én is gyűlölködő szívvel voltam irántad. De értsd meg, hogy a reformációt láttam veszélyeztetve romboló nézeteidtől. Mit gondolsz, miért akartam már fiatalon is találkozni veled Párizsban? Mert szerettem volna kiüzni belőled eretnek elképzeléseidet.

– Nem tudtad volna, Jean Calvin, akkor már elköteleztem magam mindannak, amiért holnap megégetnek.

– Nem történe meg – emeltem fel a hangomat –, ha te legalább a legförtelmesebb víziódat, a Szentháromság tagadását visszavonod.

– Tudom – mondta Servet –, és azt is, hogy ezt még most is megtehetném. Csupán oda kellene csúszni elébük, és minden tanomat visszavonni. Megtehetném, de éppen magam előtt válnék árulóvá, megtagadva mindazt, amit hiszek és vallok. Ami bennem formálódott igazsággá, mert volt merszem továbbgondolni a megcsontosodott dogmákat.

– Volt merszed, ez igaz, de biztos vagy abban, hogy ezt helyesen tetted?

– Látnod, Jean Calvin, ez az, amiért még szembe akartam nézni veled. Az egyetlen, aki legalább úgy ragaszkodik a maga igazságához, mint én az enyémhez. Állhatatosan mind a ketten, de ehhez már semmi köze a földi ítélezőknek. Csak a legfőbb bírónak, Istennek, aki már tudja mindkettőnk igazságát. Beleegyezel abba, hogy hozzá fellebbezzünk?

– Beleegyezem – hajtottam meg a fejem –, és

reménység szerint azt kívánom, hogy találkozzunk majd azon a mennyei tárgyaláson.

– Ezt vártam tőled, Jean Calvin – mondta Servet –, és én holnap minden bizonnyal előremegyek. Ne siesd el, mikor jössz utánam, odaát már úgyszincs határidő!

A foglár jött be, és közölte, hogy a foglyot vissza kell vinnie a zárkájába.

– Tegye a dolgát! – mondtam, mire Servet felállt, bilincses kezét emelve ujjával felfelé mutatott.

– Folytatjuk – nézett rám elszántan –, de addig is őrizzen meg téged az egyedül való Isten.

– Folytatjuk – álltam fel én is –, neked pedig irgalmazzon a Szentháromság Úristen!

Servet halványan elmosolyodott, majd odament a várakozó foglárhoz, és kimentek az ajtón.

*

Farel vállalta, hogy ő kíséri ki Servetet a kivégzőhelyre másnap, október 27-én délután.

– Mindnyájatoknál idősebb vagyok, sok borzalmat láttam, megedződtem rendesen. Azonkívül nem lenne jó, ha különösen Calvin, de ti, genfi prédikátortársaim is megjelenétek ott. Ki tudja, a tömeg mire képes? Ti ezalatt üljétek be a Szent Péter-templomba, és imádkozzatok annak a szerencsétlen megtévedt embernek a lelki üdvéért. Ahogy az a szörnyű esemény végbement, én is csatlakozom hozzátok, és beszámolok mindéről.

Úgy cselekedtünk, ahogy Farel bátyánk javasolta. Beültünk a templomba, imádkoztunk magunkban, vagy csak figyeltünk a csendre. Miről is beszélünk volna, mi prédikátorok, amikor nem is olyan távol egy ember haláltusája zajlott?

Késő este volt már, gyertyák fénye oszlatta a sötétséget, amikor megérkezett Farel. Leült közénk az egyik padba, és kis ideig nem szólalt meg.

– Tudjátok, barátaim – kezdte el végre –, lehetek én bármilyen tapasztalt, koromat tekintve, de egy embert a tűzben látni, nincs annál borzalmasabb. Eszembe ötlött az is, hogy hány reformált hittestvérünk végezte így. Nem is olyan régen, öt fiatal prédikátor testvérünk is Lyonban. Rájuk is gondoltam, amikor egy szekéren a Champel mezejére tartottunk. Azon álltunk ott, közepén Servet meg én, az ítéletvégrehajtó meg három poroszló. Servet egész idő alatt egy szót sem szólt. A könyvét a melléhez szorítva az eget nézte. Próbáltam beszélni hozzá, valami vigasztalót mondani, de rám se figyelt. A tömeg sem érdekelte, pedig nagyon sokan voltak, és amikor leszálltunk a szekérről, úgy indult el a vesztőhelyre, mintha templomba menne, és a könyve lenne a Bibliája. Hagyta, hogy a fahasábokkal körülvelt vastag karóhoz kötözzék, és csak akkor szakadt ki belőle a hangját rekedtté torzító rettentő ordítás: Mindenható Isten, irgalmazz énnem! Aztán alágyújtottak a máglyának, és a lángok rövidesen nyújtózkodni kezdtek, mintha Servet kezét akarnák nyaldosni, miként teszik ezt a gazdájuknak hízogó kutyák. Közben a tömegeből sokan vizes faágakat dobáltak a tűzre, tompítani annak erejét, hogy a vég minél előbb következzen be.

Hallgattunk, egyikünk sem szólalt meg. Csak a gyertyák kis lángocskái világítottak a tartókban. ♦